

Darülbedayi'nin Kuruluşundaki Tartışmalar ve Reşat Nuri Güntekin'in Katkıları*

Bilal DEMİR**

Öz

1914 yılında devletin ilk ödenekli tiyatro kurumu olarak kurulan Darülbedayi, yüz yılı aşkın tarihi ile Türk tiyatrosu adına çok önemli bir yerde durmaktadır. Kurulduğu ilk yıllarda birçok tartışmaya konu olan Darülbedayi, 1930'lu yıllara kadar ilerleme kaydedememiştir. Dönemin dergi ve gazetelerinde sürekli olarak tartışılan Darülbedayi hem tiyatro muharrirleri hem de dönemin önemli eleştirmenlerinin ilgiyle takip ettiği bir tiyatro kurumu olmuştur. Ancak bir türlü istenilen desteği görememiş ve bu nedenle ülkede modern tiyatronun gelişimi açısından beklenen gelişimi gösterememiştir. Çokça tartışılan kurum, yıllara göre çeşitli polemiklerin odağında yer almıştır.

Tartışmaların içeriğini genellikle kurumun oyun, oyuncu ve yönetim işlerini ilgilendiren 'edebi heyet' oluşturmaktadır. Darülbedayi'nin yönetimi ve icrası için çok önemli bir kurul olan edebi heyet üzerindeki tartışmalar, Darülbedayi'nin gelişimini engelleyen en önemli sebeplerden sayılır. Oynanacak oyunların yerli mi adapte mi olacağı, oyuncular, yazarlar ve eserler gibi birçok tartışma da diğer önemli tartışmalardandır. Dönem içinde tartışmalara dâhil olmuş olan Reşat Nuri Güntekin Darülbedayi'nin ayakta kalması için mücadele etmiş biridir. Reşat Nuri'nin katkıları tartışmaların seyrini etkilemiştir. Bu çalışmada Darülbedayi'nin niteliği, kurulma amacı, kuruluşundaki olaylar ve devamında kurum üzerine tartışılan konular ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Darülbedayi, Edebi Heyet, Tiyatro, Reşat Nuri Güntekin.

Debates on the Establishment of Darülbedayi and Contributions of Reşat Nuri Güntekin

Abstract

Darülbedayi was established in 1914 as the first funded theatre institution of the state. With its history of more than a century, it stands in a very important place for the Turkish theatre. Darülbedayi could not make progress until the 1930s. It was constantly discussed in the magazines and newspapers of the period. It became an institution that was followed with interest by both theatre writers and important critics of the period. However, it could not get the desired support and did not show the expected development.

The content of the discussions usually consists of the 'literary committee', which concerns the game, player and management affairs of the institution. There have been many discussions about whether the plays to be played will be local or adapted, actors, writers and works. Reşat Nuri Güntekin, who was involved in the discussions during the period, fought for the survival of Darülbedayi. Reşat Nuri's contributions have influenced the course of the debates. In this study, the nature of Darülbedayi, the purpose of its establishment, the events in its establishment and the issues on the institution will be discussed.

Keywords: Darülbedayi, Literary Committee, Theatre, Reşat Nuri Güntekin.

* Bu çalışma 2017 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde tamamlanan "Tiyatro Yazarı Olarak Reşat Nuri Güntekin" başlıklı Yüksek Lisans tezindeki bir kısımdan genişletilerek üretilmiştir.

** Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van / Türkiye, e-mail: bilaldemir@yyu.edu.tr

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-2913-7946>.

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz / To cite this article (APA):

Demir, Bilal (2021). "Darülbedayi'nin Kuruluşundaki Tartışmalar ve Reşat Nuri Güntekin'in Katkıları". *Küllîye*, 2 (2): 144-154. DOI: 10.48139/aybukulliyeye.981330

Makale Bilgisi / Article Information

Geliş / Received	Kabul / Accepted	Türü / Type	Sayfa / Page
10 Ağustos 2021	20 Eylül 2021	Araştırma Makalesi	144-154
10 August 2021	20 September 2021	Research Article	

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "Etik Kurul Onayı" gerektirmemektedir.)

Extended Abstract

Darülbedayi, current name is Istanbul City Theatre, celebrating its 100th anniversary in 2014. It is an officially financed theatre institution established by the Istanbul Municipality on October 23, 1914, to provide theatre education. The establishment of this theatre aims to ensure that the art of theatre is established in the country by providing the right theatre education and training artists who will take acting as a profession. The following names formed the founding literary committee of Darülbedayi: Abdülhak Hamit, Minakyan Efendi, Ahmet Fehim Pasha, Rıza Tevfik, Halit Fahri and Yahya Kemal. Abdülhak Hamit was the honorary chairman of the delegation, and Yahya Kemal was the chairman. Darülbedayi succeeded to be the only theatre of the "Western example" not only in Istanbul but also in the whole of Turkey. Immediately after its establishment, both the financial difficulties and the effects of the First World War began to be felt slowly. With the entry of the Ottoman Empire into the war, Antoine had to return to France, and Darülbedayi could not find the opportunity to develop rapidly due to the conscription of some teachers and students and financial difficulties.

Darülbedayi, which was founded in 1914, staged its first domestic play in 1917. The fact that it was able to perform only one local and national play in three years. The first of these discussions is which works will be staged. The scarcity of domestic play texts is another matter of discussion. There are differences of opinion among the members of the literary committee and in the newspapers on this issue. It was decided to play the adapted games, not the translation games. Darülbedayi went through a period of disintegration between 1918 and 1919. There are problems both in terms of budget and management. Muhsin Ertuğrul, one of the most important names of Turkish theatre, also left Darülbedayi due to difficulties. After Muhsin Ertuğrul left, he criticized the institution and the administrators. Upon this discussion, it was said in the press that Darülbedayi "it has been to hell and back". Muhsin Ertuğrul, affected by the discussions, loses his tough attitude towards Darülbedayi. Muhsin Ertuğrul returned to Darülbedayi in February 1919.

In the 1919-20 season, Darülbedayi's board of directors wanted to make some breakthroughs. With the new structuring, the Literary Committee was determined in Darülbedayi. Names such as İbnürrefik Ahmet Nuri and Hüseyin Suat were elected to the management, and Reşat Nuri and Salih Fuat were elected to the committee. The committee has decided which games will be played. Various studies have been carried out for the writing and staging of domestic plays. During this period, the number of local plays sent to Darülbedayi increased because the Literary Committee gave importance to local plays. Darülbedayi had turbulent years in the early 1920s. Because there were always disagreements between the players and the management based on committees due to financial difficulties. Important players have moved away from Darülbedayi. Among those who left

Darülbedayi were players such as Muhsin Ertuğrul, Şadi Fikret and Raşit Rıdvan. Some actors who left Darülbedayi formed theatre groups in Istanbul and performed in various stages.

Reşat Nuri is one of the most important names we should mention in the discussions about Darülbedayi. Almost all of Reşat Nuri's works were first staged at Darülbedayi or, with its changed name, Istanbul City Theatre. Many of his plays, especially adaptations and translations made in the 1920s, were written for this institution and first played here. Between 1918 and 1920, Reşat Nuri criticizes and evaluates any play he watched in Darülbedayi and talked about the actors in his article series titled "Temaşa Haftaları" in Zaman newspaper. Reşat Nuri's function in Darülbedayi is not just to produce works. Since 1916, he has seriously defended Darülbedayi in every environment. He constantly stated that Darülbedayi should be kept alive as a Western theatre institution.

Giriş

2014 yılında yüzüncü yılını kutlayan, bugünkü ismi İstanbul Şehir Tiyatroları olan Darülbedayi, 23 Ekim 1914 yılında İstanbul Belediyesi'nin tiyatro eğitimi vermek amacıyla kurmuş olduğu resmi ödenekli bir tiyatro kurumudur. İlk olarak Darülelhan ve tiyatro bölümü olmak üzere iki şube şeklinde kurulan Darülbedayi'nin adı Ali Ekrem (Bolayır) tarafından önerilmiştir (Nutku 1969: 18). Amacı sadece tiyatro alanında değil, Şark ve Garp musikisi sahasında da faaliyet göstermek olmuştur. Bir sanat kurumu olan Darülbedayi, Fransız ekolü örneğinde bir tiyatro eğitim okulu olarak düşünülmüştür (Nutku 1969: 21). Bu nedenle dönemin İstanbul Şehremini Dr. Cemil Paşa (Topuzlu) bu tiyatronun kurulmasına yardımcı olunması için Fransız rejisör ve o zamanlar Paris'teki Odeon Tiyatrosu müdürü Pierre Antoine'yi üç aylık bir mukavele ile İstanbul'a getirmiştir.

Darülbedayi'nin kurulmasındaki temel amaç, düzgün tiyatro eğitimi verilerek tiyatro sanatını ülkede sağlam bir düzeye oturtmak, aktörlüğü meslek edinecek sanatçıları yetiştirmek, halkın çokça talep ettiği tuluatçıların yerine modern tiyatro sanatını ülkede yerleştirmektir. Antoine bu amaçla pratik ve realist bir programla işe başlar. Antoine, devrinin meşhur realist tiyatrocularındandır. Hayatın olduğu gibi sahneye aktarılması fikrindeki realist tiyatro tavrı tercih edilmiş ve dönemin İstanbul'unda hâkim olan romantik tiyatro düşüncesi düşünülmemiştir (Yalçın 2002: 43).

Darülbedayi'de verilecek dersler için Şehzadebaşı'ndaki Rıza Paşa hanındaki Letafet binası kiralatarak Antoine'nin emrine tahsis edilmiştir (Özön-Dürder 1967: 120). Öğrenci kaydı burada alınmış ve yine derslere burada başlanmıştır. Darülbedayi'nin kurucu edebi heyetini ise şu isimler oluşturmuştur: Abdülhak Hamit, Mınakyan Efendi, Ahmet Fehim Paşa, Rıza Tevfik, Halit Fahri ve Yahya Kemal. Heyetin onursal başkanlık görevini Abdülhak Hamit, başkanlığını ise Yahya Kemal üstlenmiştir. Açılışla beraber her bölüme öğrenci yetiştirilmesi için

hocalar tahsis edilmiş, tiyatro bölümünün hocaları şu isimlerden oluşmuştur: Mınakyan Efendi, Burhaneddin Tepsi, Ahmet Fehim, Rıza Tevfik, Şahap Rıza, Salih Fuat, Rioti Efendi, Sadık, Arif Hikmet, Kemal Emin. Yardımcı hocalar ise Muhsin Ertuğrul, Halit Fahri, Celal Tahsin, Hakkı Tahsin'dir (Nutku 1969: 19). Darülbedayi kurulduktan sonra yalnız İstanbul şehrinin değil, bütün Türkiye'nin 'Batı örneği' tek tiyatrosu olma başarısı göstermiştir (Zobu 1977: 42).

Darülbedayi'nin kurulmasından hemen sonra bazı olumsuz durumlar peydâ olmuştur. İlk günlerden itibaren hem malî sıkıntılar hem de devam eden I. Dünya Savaşı'nın etkileri yavaş yavaş hissedilmeye başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle Antoine, Fransa'ya dönmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bazı öğretmen ve öğrencilerin askere alınmaları ile malî sıkıntılar nedeniyle Darülbedayi beklenen hızla gelişme imkânı bulamamıştır.

Antoine'den sonra Darülbedayi dönemin önemli tiyatrocularından Reşit Rıza sayesinde ayakta kalmıştır. 1916'ya kadar dersler işlenmiş ancak pek faaliyet verememiştir. 1916'da müzik bölümü (Darülelhan) kapanmak zorunda kalmıştır. Bu yıldan sonra Darülbedayi sadece tiyatro bölümüyle devam etmiştir. İlk perdesini ise 20 Ocak 1916'da Hüseyin Suat'ın Emile Fabre'den uyarladığı *Çürük Temel* adlı oyunla açmıştır (Şener [t.y.]: 37). Darülbedayi'nin oynadığı ilk yerli oyun ise Halit Fahri'nin *Baykuş* adlı manzum oyunudur. Eser, Darülbedayi'de oynanan dördüncü eser olup oynanış tarihi 2 Mart 1917'dir (Nutku 1970: 90). Darülbedayi'nin oyunları genellikle Şehzadebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosu, Kadıköy'deki Apollon Sahnesi ve Beyoğlu'ndaki Odeon gibi salonlarda oynanmıştır.

Darülbedayi'nin Kuruluşundan Sonra Başlayan Tartışmalar

1914 yılında kurulmasına rağmen ilk yerli oyununu 1917 yılında sahneleyen Darülbedayi'nin aradan üç yıl geçmesine rağmen bir türlü millî ve yerli oyun verememesi nedeniyle çeşitli tartışmalara konu olmuştur. Bu tartışmaların ilki hangi eserlerin sahneleneceği tartışmasıdır. Yerli oyun sıkıntısı nedeniyle oynanacak yeterli kalitede metin olmaması tiyatrodaki oynanacak oyunlar konusunda tartışma meydana getirmiştir. Edebi heyet üyeleri arasında ve gazetelerde görüş ayrılıkları yaşanmıştır. 'Tercüme mi yoksa uyarlama oyun mu oynanmalıdır' tartışması sonunda genellikle adapte piyeslerin oynanması fikri hâkim gelir (Yalçın 2002: 44). Adapte piyeslerin millî ve yerli oyun yazımında yardımcı olacağını belirten görüşe göre uyarlamaların bir "araç" olarak görülmesi gerektiği şeklindeki düşünceyle savunulur (Güntekin 1976: 487-488).

1918 yılına gelindiğinde Darülbedayi'de hala misyon sorunu vardır. Zaten 1914'ten 1918'e kadar Darülbedayi'de ancak 4 piyes oynanabilmiştir (Zobu 1977: 36). 1918 yılı gazetelerde ve sanat çevrelerinde Darülbedayi'nin ne işe yaradığı, kuruluş amacının sorgulandığı bir yıl olmuştur. Darülbedayi ile ilgili tartışmaya katılan isimlerden biri de Reşat Nuri olur.

Reşat Nuri, Ağustos 1918'de *Zaman* gazetesinde yazdığı bir yazıda Darülbedayi'nin "ne olması" gerektiğini belirttikten sonra çeşitli önerilerde bulunur. Reşat Nuri, bu kurumun yalnızca beş-altı temsil veren bir yer olmaması gerektiğini, buranın bir "tiyatro edebiyatı dar'ül-fünunu" niteliğinde olması gerektiğinin altını çizer. Darülbedayi'nin elindeki bütün olanaklarla "temaşa sanatını himaye eden bir müessese" vasfıyla hareket etmesi niyetini taşıması zorunluluğunu belirten Reşat Nuri, şimdiye kadar seçilen oyunların da eleştirisini yaparak hemen hepsinin sadece eğlendirmek için yazılmış komedilerden oluşmuş olduğunu ve bunun bir sanat kurumuna yakışmayacağını söyler. Kalp ve fikre gıda verebilecek eserlerin de oynanması önerisinde bulunur. Reşat Nuri, ayrıca, bu okulun halka fayda işleviyle faaliyet göstererek bir ocak hüviyetinde olması gerektiği şeklinde kanaatini belirtir (Güntekin 1976: 247).

1918-1919 yılları arasında Darülbedayi dağılma dönemi yaşamıştır. Hem bütçe hem de yönetim bazında sıkıntılar yaşanmaktadır. Sıkıntılar nedeniyle Türk tiyatrosunun en önemli isimlerinden Muhsin Ertuğrul, Darülbedayi'den ayrılanlar arasındadır. Muhsin Ertuğrul ayrıldıktan sonra kuruma ve yöneticilere eleştirilerde bulunur. Bu tartışma üzerine Darülbedayi için basında "öldü, dirildi, öldü" gibi çeşitli tartışmalar yapılır. Tartışmalardan etkilenen Muhsin Ertuğrul'un, Darülbedayi'ye karşı sert tutumu diner. Şubat 1919'da Muhsin Ertuğrul, Darülbedayi'ye geri döner (Nutku 1969: 49).

1918-1919 yıllarında Darülbedayi'nin oyuncularını, oyun seçimi, temsilleri ve tartışmaları hakkında çok sık yazılar yazılmıştır.

1919-20 sezonunda Darülbedayi yönetim kurulu ilerleme konusunda bazı girişimler yapmak ister ve yeni bir yapılanmayla Darülbedayi'de Edebi Kurul üyeliği belirlenir (Nutku 1969: 110). Yönetime İbnürrefik Ahmet Nuri ve Hüseyin Suat, heyete ise Reşat Nuri ile Salih Fuat gibi isimler seçilmiştir (Sevengil 2015: 747). Kurul hangi oyunların oynanacağı ile ilgili okumalar yapmaktadır. Yerli oyunların yazılması ve sahnelenmesi için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Edebi Heyet'in yerli oyunlara önem vermesi nedeniyle Darülbedayi'ye gönderilen yerli oyunların sayısında artış görülmüştür. Bu yıllarda kurula gönderilen yerli eserler arasında Ömer Seyfettin'in *İhtiyar Olsam Da*¹, Hüseyin Suat'ın *Çifteli Mikroplar*, *Çanta'da Keklik*, *Sanat Vesikaları* ile *Ballı Baba*, Sait Hikmet'in *Hıçkırıklar* gibi oyunları yer almaktadır (Nutku 1970: 49). Reşat Nuri'nin *Hançer*, *Eski Rüya*, *Taş Parçası*, *Gönül* gibi ilk yerli oyunları da bu dönemde kabul edilmiş ve oynanmıştır. Ancak edebi heyette bulunanların oyunlarının sahnelenmesi bazı tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Aslında edebi heyet konusu Darülbedayi'nin kuruluşundan günümüze kadar tartışılmalı bir konudur.

¹ Metin And, Ömer Seyfettin'in bu eserinin diğer adının *Mahçupluk İmtihanı* olduğunu belirtir (And, 2019: 138).

Darülbedayi'de üç farklı meclis bulunmaktaydı. Bunlar; kâtib-i umumi, idare komitesi ve edebi komitedir (Güntekin 1976: 499). Kâtib-i umumi, Darülbedayi'ye gelen tiyatro metinlerini okuyup gözden geçirir, bunlar hakkında fikir beyan ederdi. İdare komitesi Darülbedayi'nin yönetici komitesidir ve daha çok resmi kurum olması nedeniyle belediyeden atanan kişilerden oluşurdu. Edebi heyet ise yazar veya oyuncuların görev aldığı komitedir. Darülbedayi'de edebi heyet sahnelenmek için oyun metni seçer, kuruma oyuncu alır, talimatnameler düzenler, dersleri belirlerdi (Güntekin 1976: 499).

Darülbedayi'nin ilk kurulduğu yıllarda edebi heyette kimin yer alacağı tartışması isimler üzerinden yapılırken daha sonraki yıllarda bu tartışma edebi heyeti oluşturacak kişilerin meslekleri üzerinden olmuştur. Edebi heyeti, edebiyatçıların mı, yoksa tiyatrocuların mı oluşturacağı konusu yıllarca tartışılmıştır. Hatta Türk tiyatrosunun en önemli isimlerinden Muhsin Ertuğrul sırf bu tartışmalar nedeniyle Darülbedayi'den uzun yıllar ayrı kalmıştır. Muhsin Ertuğrul, kendisinden Darülbedayi'ye dönmesi istendiğinde ise dönme şartı olarak edebi heyette tiyatrocuların olması gerektiği şartını koymuştur.

Muhsin Ertuğrul'un edebi heyete karşı tavrı olumsuzdur. Ertuğrul, edebi heyeti gereksiz görmüş ve edebi heyet oluşacak olsa da bunu tiyatrocuların kendi aralarında oluşturması ve oyunların bu heyet tarafından seçilmesi görüşünü savunmuştur. Çünkü ona göre tiyatroyu bilen, tiyatro metninin sahnede nasıl şekilleneceğini hesaplayabilen, bütçe, dekor gibi tiyatroya has özelliklere vakıf olan profesyonel tiyatrocuların, tiyatro repertuarı yapmaları daha uygundur (Güntekin 1976: 466-467).

Edebi heyet konusunda Reşat Nuri de tartışılan isimlerden biri olmuştur. Reşat Nuri'nin eleştirilmesi, heyette kendi eserlerini oynatması için seçtiği gerekçesiyledir. Bu konuda en büyük eleştiri Halit Fahri (Ozansoy) tarafından gelmiştir. Gerçekten de Reşat Nuri'nin daha önceden yazıp oynanması için Darülbedayi edebi heyetine gönderdiği eserleri ancak 1919-20 sezonundan sonra kendisinin heyete dâhil olmasıyla onaylanmış ve oynanmaya başlanmıştır. Reşat Nuri'nin eserini gönderip onaylatamadığı yıllarda Halit Fahri de edebi heyette olanlar arasındadır. Halit Fahri, 1920 yılında Reşat Nuri'nin *Hançer* oyunu sahnelenince Reşat Nuri'nin Darülbedayi'den para koparmak derdinde olduğunu, heyete dalkavukluk ettiğini ve bu eserin neden Darülbedayi'de oynandığını sorgular. Fakat Reşat Nuri'nin Darülbedayi'de oynanan oyunlarından *Gönül* dışındaki eserlerini (*Taş Parçası*, *Eski Rüya*) de beğendiğini söyler (Güntekin 1976: 317). Bu yazıdan sonra Reşat Nuri ona bir cevap yazısı yazar. Halit Fahri'nin beğendiğini söylediği *Eski Rüya*'yı sekiz, *Taş Parçası*'nı ise yedi sene evvel yazdığını ancak Halit Fahri'nin en yetkili üye olarak katıldığı edebi heyette bu eserlerin neden reddedildiğini açıklamasını ister. Karşılıklı sert bir tartışmanın yaşanması sonucu iki yazar da uzun süre dargınlık yaşamıştır. Dolayısıyla edebi heyete giren üyelere bu tür eleştirilerin yapıldığı, heyetin tiyatro oyuncuları

tarafından benimsenmediği, edebiyatçıların eserlerini oynatmaya çabaladığı gerçeği görülmektedir.

1920’li yılların başında Darülbedayi çalkantılı yıllar geçirmiştir; çünkü oyuncular ile yönetim arasında heyet bazında sürekli tartışmalar ya da maddi sıkıntılar nedeniyle ayrılımlar yaşanır. Dönemin önemli oyuncuları Darülbedayi’den uzaklaşır. Muhsin Ertuğrul, Şadi Fikret, Raşit Rıdvan gibi oyuncular Darülbedayi’den ayrılanlar arasındadır. Darülbedayi’den ayrılan bazı oyuncular tiyatro toplulukları kurmuş ve İstanbul’da çeşitli sahnelere çıkmışlardır. Türk Tiyatrosu, Millî Sahne, Yeni Tiyatro adlı topluluklar bunlardan bazılarıdır. Bu topluluklar, İstanbul, Anadolu, Bağdat, Kahire gibi yerlere turneler düzenliyorlardı. Bu toplulukların sayısı fazladır ve oyun dağıcıları bilinmemektedir. Ancak toplulukların oynadığı oyunlar arasında İbnürrefik Ahmet Nuri, Halit Fahri ve Reşat Nuri’nin telif ve uyarlama oyunlarının tercih edildiği belirtilmektedir (Nutku 1969: 52).

1926-27 sezonunda Darülbedayi’nin edebi heyeti yenilenmiş ve Halit Fahri, İbrahim Gövsa, Celal Esat ile Reşat Nuri kurula atanmıştır (Sevengil 2015: 827). Ancak Reşat Nuri bu kurula karşı çıkmış ve ilk iki toplantı dışında kurula katılmayarak istifa etmiştir (And 1969: 231). O dönemin Darülbedayi oyuncularından Vasfi Rıza Zobu’nun anlattığına göre Reşat Nuri, Darülbedayi oyuncularını içlerinden tanıyan birisi olması ve oyuncuların, özellikle de Muhsin Ertuğrul’un, tiyatrodaki edebi heyete karşı çıktıklarını bildiği için heyetten çekildiğini söyler (Sevengil 2015: 828). Oyuncular başlarında edebi heyet istemez. Çünkü edebi heyet oyuncuların fikirlerini sormadan oyunları kabul eder ve oynanması için oyunculara gönderirdi. Zobu’nun anlattığına göre, “1925’ten evvelki edebi heyetler Darülbedayi’de oynatmak için eser seçerlerdi. Bu hususta kati salahiyetleri vardı. Sanatkârların itiraz hakları yoktu...” (1977: 212). Oyuncular edebi heyetin kendi içlerinden seçilmesini isterler; çünkü oyunu oynayanların oyun seçiminde etkin olmasını daha doğru bulurlar. Reşat Nuri de bu eleştirileri haklı bulur ve heyete katılmayı istemez. Edebi heyet bu kez başarısız bir kurul oluşturmuştur. Bu heyetten sonra uzun yıllar heyet oluşturulamamıştır.

Darülbedayi’de edebi heyet 1926-27 sezondan 1950-51 sezonuna kadar görülmez. Sadece 1946 yılında M. İhsan Garan, *Vatan* gazetesinde yazdığı bir yazısında tiyatromuz için edebi heyetin olmamasının büyük bir eksiklik olduğunu belirttikten sonra, heyetin yeniden kurulması teklifinde bulunur ve bu heyet için yaptığı tiyatro çalışmaları, verdiği piyesleri ve tiyatro bilgisi ile Reşat Nuri’yi önermektedir (Garan 1946).

1930’a gelindiğinde Darülbedayi’de piyesleri en çok oynanan iki isimden biri Reşat Nuri olmuştur. 1916-1935 yılları arasında Reşat Nuri’nin seçilen 13 oyunu 16 kez sahnelenmiştir (Nutku 1969: 137). Reşat Nuri, Darülbedayi’de oynanması için piyesler yazarak böylece kurumdaki metin eksikliğini gidermiş oluyordu.

1933-34 sezonundan itibaren Darülbedayi ismi İstanbul Şehir Tiyatrosu olarak değiştirilmiştir. Bu yıllardan sonra Türkiye'de tiyatro çalışmaları daha profesyonel hale gelmeye başlamıştır. Türk kadın oyuncular sahnede boy göstermeye başlamış ve sahnede Ermeni vatandaşların aksanlı Türkçesi yerine sade Türkçe ile oyunlar oynanmaya başlanmıştır. Ayrıca başka illerde de tiyatro salonları açılmış ve tiyatro önemli bir çağdaş sanat olarak Türkiye'de beğenilen bir seviyeye gelmiştir. Ancak tüm çabalara rağmen yerli ve millî oyunlar verilememiştir. 1940'lı yıllara kadar Türk tiyatrosunda yerli oyun yazacak sanatçıların azlığı başat bir sorun olarak sürekli olarak dile getirilmiştir.

Reşat Nuri Güntekin'in Katkıları

Bu tartışmalarda değinilmesi gereken en önemli isimlerden biri Reşat Nuri'dir. Romancılığı ile bilinmesine rağmen Reşat Nuri, tiyatro türünde yazdığı eserlerle önemli bir isim olmuştur. Ayrıca 1915 ile 1930 yılları arasında saygın bir tiyatro eleştirmenidir. Reşat Nuri, ömrü boyunca büyük bir tiyatro tutkusu içinde olmuş, tiyatro oyuncularını, yazarlarını ve yönetmenleri ile sıkı dostluklar kurmuştur. Yazarın Darülbedayi'nin kuruluşu, gelişmesi ve önemli bir kurum olmasında da büyük bir payı vardır.

Reşat Nuri'nin neredeyse tüm eserleri ilk olarak Darülbedayi'de veya değişen adıyla İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştır. Özellikle 1920'li yıllarda yapılan adapte ve tercüme olmak üzere oyunlarının çoğu bu kurum için yazılmıştır ve ilk burada oynanmıştır. Reşat Nuri *Zaman* gazetesinde 1918-1920 yılları arasında "Temaşa Haftaları" başlıklı köşesinde, hafta içerisinde Darülbedayi'de seyrettiği herhangi bir temsilin eleştirisini yazarak izlediği oyunları değerlendirip oyunculardan bahsederdi. Ancak Reşat Nuri'nin Darülbedayi'deki işlevi sadece eser vermek değildir. O, 1916'dan itibaren ciddi anlamda Darülbedayi'yi savunmuştur. Darülbedayi'nin yaşatılması gerektiğini, Batılı bir tiyatro kurumu olarak devam etmesi gerektiğini sürekli dillendirmiş ve ölümüne kadar da Darülbedayi'yi her mecrada savunmuştur.

Reşat Nuri'nin Darülbedayi'deki bir diğer işlevi de kuruma oyuncu kazandırmak olmuştur. Vasfi Rıza Zobu'nun anlattığına göre Reşat Nuri kendi öğrencilerini de Darülbedayi'ye eğitime getirir ve tiyatro yeteneğine olmaları takdirde oyuncu olmalarını teşvik ederdi (1987: 7). Darülbedayi oyuncularından olan M. Kemal Küçük (Küçük Kemal) de bu isimlerdendir (Zobu 194: 4). M. Kemal Küçük, 1920'de Vefa Lisesi'nden hocası olan Reşat Nuri'nin yönlendirmesi ve aracı olmasıyla Darülbedayi'ye başvurmuş, kabul edilmiş ve uzun yıllar Türk tiyatrosunda başarılı olmuş ünlü bir tiyatrocudur. Daha çok çocuk tiyatroculuğu konusunda akla gelen Küçük, ayrıca 1930'lu yıllarda İstanbul'daki Halkevi tiyatro şubesinin idareciliğini ve rejisörlüğünü yürütmüştür. Günümüzde de İstanbul Şehir Tiyatrosu çatısı altındaki Kâğıthane Çocuk Sahnesi'ne M. Kemal Küçük'ün (Kâğıthane Küçük Kemal Çocuk Sahnesi) ismi verilmiştir.

Reşat Nuri hem Darülbedayi'ye hem de Türk tiyatrosuna oyuncu kazandırmanın yanında bir de yazar kazandırmıştır. Oyun yazarı sıkıntısının yaşandığı yıllarda Reşat Nuri'nin arkadaş olduğu ve dönemin önemli oyun yazarlarından olan Mahmut Yesari, Reşat Nuri'nin teşviki ile oyun yazmış ve yabancı dillerden adapteler yapmıştır. Reşat Nuri, Mahmut Yesari'yi Darülbedayi'ye getirerek onu Muhsin Ertuğrul'la tanıştırmış ve bu tanışma sonrasında Mahmut Yesari'nin uyarladığı *Harap Yurt* Muhsin Ertuğrul tarafından sahneye konulmuştur (Zobu 1977: 255). Mahmut Yesari ile daha önceden tanışan ve *Kelebek* (1923) adlı mizah dergisini de birlikte çıkaran Reşat Nuri, Mahmut Yesari'yi tiyatroya bir oyun yazarı olarak böylece kazandırmıştır. Mahmut Yesari, *Harap Yurt* oyunundan sonra da ünlü bir oyun yazarı olmuş, Türk tiyatrosunda önemli bir yer edinmiştir.

Vasfi Rıza Zobu'dan öğrendiğimize göre Reşat Nuri'nin Darülbedayi'deki bir diğer özelliği de oyunlara doğrudan müdahalede bulunacak şekilde, oyunları izleyip değerlendirmek; hatta oyun tertibi konusunda fikir beyan etmektir. Reşat Nuri, Darülbedayi'de kabul edilen oyunların provalarına gider, nasıl oynanması hakkında görüşlerini aktarır ve bir edebiyatçı kimliğiyle eseri anlatmaya çalışırdı (Güntekin 1976: 65). Reşat Nuri'nin herhangi bir oyunu oynandığında ise sahne, dekor ve oyuncu seçimi konusunda ona danışılır, istemeyebileceği bir şey olursa önerisi alınır ya da ikna edilmeye çalışılırdı. Zobu, anılarında, bu konuyu dile getirerek *Eski Şarkı* oyununun oyuncu kadrosu için Reşat Nuri'yi nasıl ikna ettiklerini anlatır (Zobu 1990: 28).

Reşat Nuri, gazete ve dergilerde yazdığı yazılarda Darülbedayi için repertuar eleştirisi yapıp oyuncuların rollerini olumlu veya olumsuz eleştirmiştir. Özellikle II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında oyunları seyrederken kadın oyuncuların dilini beğenmemekte, şikâyetlerde bulunmaktadır (Ozansoy 1957: 6). Oyunlarda hangi oyuncuların oynayıp oynamamasını, hangilerinin hangi rolü daha iyi oynayacağına dair yazılar yazmıştır. Örneğin 1918 yılı için seçilen oyun repertuarını değerlendirdiği bir yazısında bu oyunların genel itibarıyla iyi olduğunu ancak; oyunların hepsinin eğlenceye yönelik olduğunu, "*Araya biraz kalp ve fikre gıda verebilecek eserlerden de*" ilave edilmesi gerektiğini belirtir (Güntekin 1976: 252). Görüldüğü üzere Reşat Nuri, hem sahne dekoru hem de oyunun icrasında etkili bir şekilde Darülbedayi'de yer almıştır.

Reşat Nuri, 1950-1951 sezonunda İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda yeniden ihdas edilen Edebi Heyet'e Sabri Esat Siyavuşgil, Ercüment Ekrem Talû, Halit Fahri Ozansoy ile birlikte atanmıştır. Ancak "*Tiyatroda edebi heyet olmaz*" diyerek başkan olarak atandığı bu görevden istifa etmiştir (ŞTA 1956: EHK 230/231). Kurul hakkındaki düşüncelerinin olumsuz olduğunu belirtir. 1954'te tüm idari görevlerinden emekliliğe ayrılmış olan Reşat Nuri yeniden edebi heyete çağrılmıştır. Bu yıllarda edebi heyet iki yılda bir değişmektedir. Bu kez Muhsin Ertuğrul'un da ikna edilmesi ve oyunculardan da heyette üye olunacağını

belirtilmesi üzerine Reşat Nuri heyete dâhil olmuştur. Bu son üyeliği ölümü olan 1956 yılına kadar devam etmiştir. Bu görevde iken 1954 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu için bir talimatname hazırlanmış ve talimatname danışmanlarından biri de Reşat Nuri olmuştur (Zobu 1990: 138).

Reşat Nuri'nin Darülbedayi'deki yeri sadece oyun metni üretmek ve edebi heyete katılmakla sınırlı değildir. Öncelikle dergi ve gazetelerde yazdığı yazılarla Darülbedayi'nin Türk tiyatrosunda önemli bir kurum olmasında oldukça işlevsel katkıları olmuştur. Kurumu tanıtmış, zor zamanlarda teşvik edici yazılar yazmış ve oynanacak oyunun olmadığı zamanlarda ya kendisi yazmış ya da uyarlama yoluyla Darülbedayi'ye eser kazandırmıştır. Tüm bunlara ek olarak Darülbedayi'nin ve devamındaki İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun bir sanat kurumu olarak ülkemizde yerleşmesi, saygınlık kazanması, çağdaş bir kurum olarak yaşamasında Reşat Nuri'nin katkıları çok fazladır. Bu nedenle 1961'de açılmış olan İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Fatih ilçesindeki Fatih Tiyatrosu şubesi, 1987 yılında "Reşat Nuri Sahnesi" olarak değiştirilmiş ve İstanbul Şehir Tiyatrosu'na olan hizmetlerinden dolayı anısı yaşatılmaya çalışılmış, takdir edilmiştir. Bu tiyatrodaki oynanması için özellikle yerli yazarların eserleri seçilmektedir (Karaboğa 2011: I/135).

Sonuç

Türk tiyatrosunun kurumlarından olan Darülbedayi, geçmişten günümüze bünyesinde barındırdığı eserler, yazarlar ve oyuncular ile en önemli tiyatro kurumlarımızdan biri olmayı başarabilmiştir. Ancak kurulduğu 1914 yılından itibaren nasıl bir kurum olması gerektiği ve nasıl hareket etmesi gerektiğine dair ciddi tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Darülbedayi üzerine 1914 ile 1930 yılları arasında; edebi heyetinde kimlerin olacağı, oynatılacak oyunların yerli mi yoksa yabancı mı olacağı, edebi heyetteki isimlerin kendi eserlerini oynatıp oynatamayacağı, işlevli ve yararlı olup olmadığı gibi birçok tartışma hâsıl olmuştur. Bu tartışmalar bazen kurumu ciddi anlamda yıpratmış gibi çeşitli kazanımlara da vesile olmuştur. Özellikle ilk yıllarda (1914-1920) kurumsal anlamda bir kimlik kazanamaması, oyuncu yetiştirememesi, oyun oynatamaması gibi sorunlar etrafında tartışılmıştır. 1920'li yıllardan sonra Batılı tiyatro anlayışının yavaş yavaş yerleşmesi ve oyuncuların kurumu yönetmeye başlamasıyla tartışmaların olumlu seviyeye geldiği görülür.

Her zaman önemszenmiş ve bu nedenle çokça tartışılmış bir kurum olan Darülbedayi tartışmaların gölgesinde yerli ve millî oyunların sergilendiği ve devlet destekli bir tiyatro kurumu olarak günümüze kadar ulaşabilmiştir. Tartışmalarda adı sıkça geçen Reşat Nuri Güntekin, kurumun yapılanması, batılı bir hüviyet kazanması ve günümüze kadar ulaşabilmesinde en önemli isimlerden biri olarak öne çıkmıştır. Darülbedayi için oyun metni yazmış, oyuncu ve yazar kazandırmıştır. Ayrıca birçok kez kurumun edebi heyetinde yer almıştır. Reşat Nuri 1918 ile 1920'li yıllar arasında Darülbedayi'de hangi eserlerin oynanacağına dair yapılan

tartışmalarda adapte eserler ile Darülbedayi'nin gelişimini sürdürmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Darülbedayi'nin edebi heyetinde kimlerin olması gerektiği tartışmasında ise tiyatro oyuncularını ve tiyatroyu bilen yazarları göstermiştir.

Kaynakça

And, Metin (1969). "Reşat Nuri Güntekin ve Tiyatro". *Türk Tiyatrosu*, 40 (386): 29-30.

And, Metin (2019). *Türk Tiyatrosu Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Garan, Muvaffak İhsan (27. 11. 1946). "Tiyatromuzun En Büyük Noksanı: Edebi Heyet". *Vatan Gazetesi*, s.4.

Güntekin, Reşat Nuri (1976). *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri*. Ed. Kemal Yavuz, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Karaboğa, Kerem (2011). *Geleceğe Perde Açan Gelenek: Geçmişten Günümüze İstanbul Tiyatroları (Suriçi İstanbul'u, Bakırköy ve Çevresi)*. C. I, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Nutku, Özdemir (1969). *Darülbedayi'nin Elli Yılı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil-Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Nutku, Özdemir (1970). "Darülbedayi'nin Oyun Seçimindeki Tutumu Üzerine Notlar". *Ankara Üniversitesi Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 69-139.

Ozansoy, Halit Fahri (1957). "İki Dostumun Ölümü Karşısında". *Türk Tiyatrosu*, 304: 6-7.

Özön, Mustafa Nihat-Dürder, Baha (1967). "Darülbedayi". *Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi. 12-123.

Sevengil, Refik Ahmet (2015). *Türk Tiyatrosu Tarihi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Şehir Tiyatroları Arşivi (ŞTA) (1956). EHK 230/231. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Şener, Sevda [t.y.]. *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Tiyatrosu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yalçın, Alemdar (2002). *II. Meşrutiyet'te Tiyatro Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Zobu, Vasfi Rıza (1947). "Reşat Nuri Güntekin". *Türk Tiyatrosu*, 19 (199-200): 2-4.

Zobu, Vasfi Rıza (1977). *O Günden Bu Güne*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Zobu, Vasfi Rıza (14 Haziran 1987). "Not Defterinden". *Güneş Gazetesi*, 7.

Zobu, Vasfi Rıza (1990). *Uzun Hikâyenin Sonu*. İstanbul: Omaş Yayıncılık.